

LUND UNIVERSITY

Ένας Σουηδός πάστορας στη Θεσσαλία του 1784 *

Sabatakakis, Vassilios

Published in:
Trikalina

2017

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Sabatakakis, V. (2017). Ένας Σουηδός πάστορας στη Θεσσαλία του 1784 *. *Trikalina*, (37), 83-102.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
(Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Τ Ρ Ι Κ Α Λ Ι Ν Α
ΕΤΗΣΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΜΟΣ 37ος

ΤΡΙΚΑΛΑ 2017

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ
ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ (Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Έτος Ιδρύσεως 1978

Βασ. Όλγας 4 (Πλατεία Ρήγα Φεραίου) - 421 31 ΤΡΙΚΑΛΑ

Τηλ. & Φαξ: 24310 - 71679

Ηλεκτρονική διεύθυνση: filostrikalon@gmail.com,
<http://filos-trikalon.blogspot.com>

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Παρασκευή Λάππα-Πουλιανίτη : Πρόεδρος
Δημήτριος Κωνσταντινίδης..... : Αντιπρόεδρος
Ευθυμία Νικολάου : Γεν. Γραμματέας
Αφροδίτη Μαργαρίτη : Ειδ. Γραμματέας
Ναυσικά Μουλά : Ταμίας
Δημήτριος Αγορίτσας : Μέλος
Γεώργιος Πολύσης : Μέλος

ΑΝΑΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΜΕΛΗ

Αθανάσιος Μουσιιάδης - Αριστείδης Σφέικος - Λεωνίδα Πλαστάρας

ΕΞΕΛΕΓΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Κων/νος Ασπρούδης - Άννα Ντιναπόγια-Λιακατσίδα - Γεώργιος Αλεξανδρής

Τ Ρ Ι Κ Α Λ Ι Ν Α

ΕΤΗΣΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Δρ Δημήτριος Αγορίτσας Μεγαλοχώρι Τρικάλων 421 00 Τρίκαλα Τηλ.: 6974- 959237 Ηλεκτρ. Δ/ση: dagoritsas@yahoo.com	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ Λάμπρος Βαρελάς , αν. καθηγητής Παν/μίου Θεσ/νίκης Ηλίας Κεφάλας , συγγραφέας Αθανάσιος Νάκας , ομ. καθηγητής Παν/μίου Αθηνών Θεόδωρος Νημάς , φιλόλογος - ιστορικός Νίκη Παπατριανταφύλλου , ομ. καθηγήτρια Παν/μίου Θ/νίκης Δημήτριος Ράπτης , τ. λέκτωρ λαογραφίας Παν/μίου Ιωαννίνων
--	--

- Οι συνεργάτες είναι υπεύθυνοι για ό,τι γράφουν.
- Η δημοσίευση κάποιας εργασίας στα «**Τρικαλινά**» δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα της.
- Χειρόγραφα δημοσιεύσιμα ή μη δεν επιστρέφονται.
- Για ανάτυπα γίνεται χωριστή συμφωνία.
- Απαγορεύεται η αναδημοσίευση άρθρων του περιοδικού «**Τρικαλινά**» χωρίς την έγγραφη άδεια του Δ.Σ. του Φ.Ι.ΛΟ.Σ.

T R I K A L I N A

AN ANNUAL PHILOLOGICAL, HISTORICAL, ETHNOLOGICAL AND LITERARY JOURNAL

Edited by

THE PHILOLOGICAL, HISTORICAL AND LITERARY ASSOCIATION OF TRIKALA (F.I.L.O.S.)

ADDRESS: VASILISSIS OLGAS 4 - 421 00 TRIKALA - GREECE

PRICE FOR ABROAD: EUROPE € 30, USA \$ 40

ISSN: 1105-4379

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

- ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ, *φιλόλογος - δρ βυζαντινής ιστορίας,*
- Συνοδικό γράμμα του οικουμενικού πατριάρχη Θεολήπτου Β΄
προς την Ι. Μονή Σωτήρος Χριστού, Μεγάλου Μετεώρου (1586)..... 7
- ΜΑΡΙΑΝΟΣ Δ. ΚΑΡΑΣΗΣ, *ομ. καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ,*
- Λογοτεχνικές μαρτυρίες για το Μαλακάσι 29

Β. ΙΣΤΟΡΙΑ

- ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ, *δρ βυζαντινής τέχνης,*
- Η διάβαση της Γούνιτσας 39
- LIDIA COTOVANU, *δρ ιστορίας - Ινστιτούτο Ιστορίας «N. Iorga»
της Ρουμανικής Ακαδημίας,*
- Αναθεωρήσεις της «μοναστικής μεταρρύθμισης» του Matei Basarab
της Βλαχίας (1632-1654). Μια πρώτη προσέγγιση 57
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Μ. ΣΑΜΠΑΤΑΚΑΚΗΣ, *επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα
Νεοελληνικών Σπουδών του Παν/μίου της Lund Σουηδίας,*
- Ένας Σουηδός πάστορας στη Θεσσαλία του 1784..... 83
- ΘΕΟΔΩΡΟΣ Α. ΝΗΜΑΣ, *φιλόλογος - δρ ιστορίας,*
- Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος του 1940 - '41 όπως τον βίωσε και
τον αφηγήθηκε ο Παναγιώτης Χρ. Χατζηγάκης. Μια συνέντευξη
μαζί του (Αθήνα 2010) 103
- ΕΥΑΓΓΕΛΗ ΝΙΚ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ-ΑΝΕΣΤΙΔΟΥ, *φιλόλογος,*
- Αλασκομεναί - Μαλακάσι. Βιβλιογραφικό δοκίμιο για έναν βλα-
χόφωνο οικισμό της νότιας Πίνδου 131

Γ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

- π. ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, *αρχαιολόγος,*
- Για τους ζωγράφους του καθολικού της μονής Αγίας Τριάδος
των Μετεώρων 149

Δ. ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΛ. ΡΑΠΤΗΣ, <i>τ. λέκτωρ λαογραφίας Παν/μίου Ιωαννίνων,</i>	
- Η λαϊκή ενδυμασία στο Μυρόφυλλο Τρικάλων κατά τη διάρκεια του 19ου και 20ού αιώνα. Συμβολή στη μελέτη της ενδυμασίας στην ορεινή Θεσσαλία	159
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΑΣ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, <i>ερευνητής - λαογράφος,</i>	
- Οι προξενίες και τα συμβάσματα στη Φανερωμένη Τρικάλων (κύρια στοιχεία και τρόπος ένδυσης που μαρτυρούν την υποψηφιότητα γάμου μιας νέας)	187

Ε. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΑΝΑΡΓΙΩΤΗΣ,	
- Ο Γιάννης (διήγημα)	219
ΗΛΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑΣ,	
- Το παραμύθι του Ηγησίππου	221
ΚΩΣΤΑΣ ΤΟΠΟΥΖΗΣ,	
- Ανέκδοτα ποιήματα (Από την συλλογή «Εγκαύματα»)	223
ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΤΖΙΑΦΕΤΑΣ,	
- Στη χώρα των Λωτοφάγων - Η φθορά	227
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ,	
- Τέσσερα ποιήματα	229
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΛΕΞΗ,	
- Πέντε ποιήματα	233
ΕΛΕΝΗ ΑΛΕΞΙΟΥ,	
- Τρία ποιήματα	235
- Νεκρολογίες: Σπυρίδων (Σπύρος) Μπονώτης (1928-2017) - Θεμιστοκλής (Θέμης) Βούλγαρης (1937-2017)	237
- Βιβλιοκρισίες	245
- Νέα Βιβλία	253
- Σχόλια	255
- Επίτιμα Μέλη του Φ.Ι.ΛΟ.Σ.	263
- Τιμηθέντες με το «Βραβείο Φιλίας Τρικάλων»	264
- Οι δραστηριότητες του Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων	265
- Οδηγίες προς τους Συνεργάτες των «Τρικαλινών»	267
- Η δράση του Κοινοφελούς Ιδρύματος Λεωνίδα Μακρή - Ιατρού	269

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΙΧ. ΣΑΜΠΑΤΑΚΑΚΗΣ

Ένας Σουηδός πάστορας στη Θεσσαλία του 1784*

Ο 18ος αιώνας ήταν ο αιώνας των περιηγητών που ανελάμβαναν το λεγόμενο Grand Tour (Μεγάλο ταξίδι). Το ταξίδι αυτό το έκαναν, συνήθως νέοι, ευγενείς και πλούσιοι, αφότου είχαν τελειώσει τις σπουδές τους και αναζητούσαν να επισκεφτούν χώρους που ήταν συνδεδεμένοι τόσο με την αρχαιότερη ιστορία της Ευρώπης, όσο και με την σύγχρονή τους Ευρώπη, της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, των μουσείων και βιβλιοθηκών, της αριστοκρατίας αλλά και του Διαφωτισμού. Κάθε περιηγητής είχε διαφορετικά κίνητρα, γι' αυτό και παρατηρούμε ότι οι πόλοι έλξης διαφέρουν. Κοινό χαρακτηριστικό όλων ήταν ότι έκαναν μία μορφή εκπαιδευτικού ταξιδιού, το οποίο διαφοροποιούνταν ανάλογα με τα επιστημονικά ενδιαφέροντα του καθενός. Η Ιταλία και η Γαλλία ήταν μεταξύ των κυρίων προτιμήσεων ενός τέτοιου ταξιδιού, ενώ και η Αθήνα θα μπορούσε να είναι ανάμεσα στους πόλους έλξης. Το γεγονός όμως, ότι αποτελούσε μέρος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, την καθιστούσε δύσκολα προσβάσιμη, και αυτός ήταν ο λόγος που ελάχιστοι την συμπεριλάμβαναν στις προτιμήσεις τους.

Στη Σουηδία, τον ίδιο αιώνα, η βασιλική αυλή έχασε την εξουσία που είχε τα προηγούμενα 100 χρόνια και η Βουλή απέκτησε δύναμη. Η επιστήμη και η οικονομική ζωή απελευθερώθηκαν και μπορούμε να μιλούμε για μία πραγματικά νέα εποχή. Η χώρα διέθετε οικονομικούς αντιπροσώπους σε πάρα πολλές χώρες, μεταξύ άλλων και στην Οθωμανική αυτοκρατορία, με την οποία είχε οικονομικές δεσοληψίες. Έτσι, το 1734 λειτούργησε σουηδική διπλωματική αποστολή στην Κωνσταντινούπολη, στην περιοχή του Πέραν. Η πρεσβεία αυτή δεν εξυπηρετούσε μόνον τα διπλωματικά και εμπορικά συμφέροντα της Σουηδίας, αλλά αποτελούσε και σημείο συνάντησης διαφόρων περιηγητών που βρίσκονταν ή έρχονταν στην περιοχή.

Ο βοτανολόγος Carl von Linné επηρέασε καταλυτικά τους Σουηδούς περιηγητές αλλά και άλλους Σουηδούς επιστήμονες που ταξίδεψαν όχι μόνον στη Μεσόγειο αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο. Το 1735 εκδόθηκε το βιβλίο του *Systema Naturae*, στο οποίο συστηματοποιεί τη φύση και τη χωρίζει σε τρία μέρη: το ζωικό βασίλειο, το φυτικό βασίλειο και το πέτρινο βασίλειο.

* Η παρούσα μελέτη ανακοινώθηκε στο 10ο Συμπόσιο Τρικαλινών Σπουδών (2-11-2014).

Κατ' αυτόν τον τρόπο δείχνει τον δρόμο για τη συστηματοποίηση σε όλες τις επιστήμες. Το βιβλίο αυτό προσείλκυσε την προσοχή των επιστημόνων διεθνώς. Όταν το 1759 δημοσίευσε το *Instructio Peregrinatoris* (Οδηγίες προς ταξιδιώτες) έθεσε τις βάσεις για τη συστηματική καταγραφή του ανθρώπου και των επιτευγμάτων του μέσα στο φυσικό του περιβάλλον σε συγχρονική και διαχρονική μορφή, όπως ακριβώς το αντιλαμβάνονταν ο εκάστοτε ταξιδιώτης, ανεξαρτήτως του σκοπού του ταξιδιού του¹. Έτσι η περιήγηση μπορεί να έχει ως σκοπό τη συλλογή π.χ. φυτών, αλλά η καταγραφή της ομιήγυρης είναι το ίδια ενδιαφέρουσα για όλους τους άλλους. Σουηδοί περιηγητές εμφανίζονται στη Μεσόγειο από το 16ο αιώνα, όπως για παράδειγμα ο Mathias Pablitzki που πραγματοποίησε ταξίδι χρηματοδοτούμενο από την βασίλισσα Χριστίνα και με απώτερο σκοπό την εξαγορά αρχαιοτήτων, κάτι που ευτυχώς δεν έγινε.

Ο πρώτος Σουηδός περιηγητής που γνώρισε τη Θεσσαλία και ο πρώτος επιστήμονας που επισκέφτηκε τις Ιερές Μονές των Μετεώρων ήταν ο ανατολιστής και ελληνοιστής Jacob Jonas Björnståhl (1731-1779)², ο οποίος πέθανε στη

1. Ήδη τον 17ο αιώνα, τόσο στη Σουηδία όσο και στη Γερμανία, γράφτηκαν παρόμοιες μελέτες που απευθύνονταν σε όσους ταξίδευαν για εκπαιδευτικούς λόγους, και η λογοτεχνία αυτή ονομάστηκε *apodemisk litteratur* (λογοτεχνία των αποδήμων). Βλ. Α. SJÖBLAD, «Synen på studierande i Sverige under 1600- och 1700- talen», *Lychnos* (2004) 7-18.

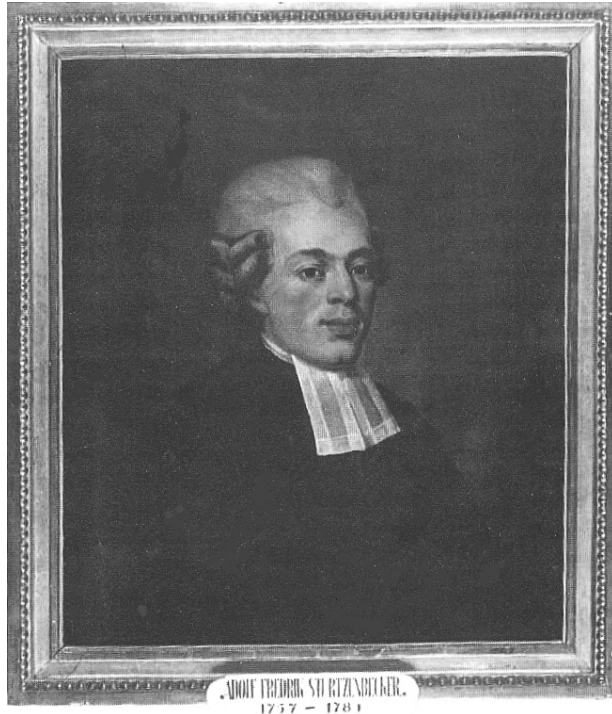
2. Αν και θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους Ευρωπαίους περιηγητές του 18ου αιώνα, λίγα έχουν γραφτεί γι' αυτόν ακόμη και στη σουηδική γλώσσα. Το κυριότερο σύγγραμμα το έγραψε ο βιβλιοθηκάριος της Πανεπιστημιακής βιβλιοθήκης στη Lund, CHRISTIAN CALLMER, *Svenskars färder och forskningar i det europeiska och asiatiska Orienten under 1700-talet*, Στοκχόλμη 1985 (ιδίως σσ. 61-124 στο εξής CALLMER, *Svenskars färder*). Στην ελληνική βιβλιογραφία υπάρχει η έκδοση του Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗ, *J. J. Björnståhl Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας*, Θεσσαλονίκη 1979, καθώς και το κείμενο που έχει εντάξει στο τετράτομο έργο του ο ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τ. Β', Αθήνα 2007, σσ. 426-438 (στο εξής ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ, *Ξένοι ταξιδιώτες*). Επίσης, ο Ιωάννης Κακριδής έχει μεταφράσει στην ελληνική το άρθρο του CHR. CALLMER, «Jacob Jonas Björnståhls Thessaliska resa, hans död och hans litterära kvarlåtenskaps öden», *Lychnos* (1946-1947) 149-196 βλ. Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΑΔΗΣ, «Christian Callmer, Ό Σουηδός Άνατολιστής Björnstaahl και τὸ ταξίδι του στη Θεσσαλία στὰ 1779», *Νέα Εστία* 54, τχ. 629 (1953) 1305-1312. Αργότερα το ίδιο άρθρο δημοσιεύτηκε και στο περιοδικό *Μακεδονικά* βλ. Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΑΔΗΣ, «Ο Σουηδός ανατολιστής Jacob Jonas Björnståhl και το ταξίδι του στη Θεσσαλονίκη και στη Μακεδονία στα 1779», *Μακεδονικά* 3 (1956) 103-115. Ατυχώς, στην δεύτερη περίπτωση ο τίτλος της μετάφρασης είναι λανθασμένος, καθώς ο Björnståhl δεν ταξίδεψε στη Θεσσαλονίκη παρά όταν αρρώστησε, ευρισκόμενος στη Θεσσαλία, μεταφέρθηκε με ένα σουηδικό πλοίο από το Λιτόχωρο στη Θεσσαλονίκη βαριά άρρωστος όπου και κατέληξε. Για την περιήγηση του Björnståhl στη Θεσσαλία έχει ασχοληθεί και η πρώην διευθύντρια του Σουηδικού Ινστιτούτου της Αθήνας Berit Wells· βλ. BERIT WELLS, «Jonas Jacob Björnståhl and his Travels in Thessaly», *Travellers in the Levant: Voyagers and Visionaries*, Astene 2001, σσ. 71-84.

Θεσσαλονίκη το 1779. Πριν από το ταξίδι του στην Ελλάδα, ο Björnståhl παρέμεινε επί τρία χρόνια στην Κωνσταντινούπολη, με απόφαση του βασιλιά Γουσταύου Γ' (Gustav III), αναμένοντας ακόμη έναν Σουηδό ελληνιστή προκειμένου να μεταβούν στους Αγίους Τόπους, όπου θα ερευνούσαν για την ύπαρξη βιβλικών χειρογράφων και την πιθανή εξαγορά και μεταφορά τους στη Στοκχόλμη³. Μετά τον θάνατο του Björnståhl, στο διάστημα 1780 - 1784 εκδόθηκαν σε 6 τόμους το ταξιδιωτικό του ημερολόγιο, που συμπεριλάμβανε τις καταγραφές των χωρών που επισκέφτηκε, σε ένα ταξίδι που διήρκεσε 12 χρόνια, καθώς και οι περιηγητικού περιεχομένου επιστολές που έστειλε προς δημοσίευση καθ' όλη τη διάρκεια της περιήγησής του ανά την Ευρώπη σε εφημερίδα της Στοκχόλμης. Το ταξιδιωτικό του ημερολόγιο, που ήταν γραμμένο στη γαλλική, το μετέφρασε στη σουηδική ο Carl Peter Blomberg, πάστορας στην Σουηδική πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης⁴. Μερικούς μήνες μετά τον θάνατο του Björnståhl, ο Blomberg επέστρεψε στη Σουηδία και η θέση του πάστορα στην Κωνσταντινούπολη χήρεψε. Η θέση προτάθηκε τότε από τον αρχιεπίσκοπο της Στοκχόλμης στον νεαρό πάστορα και διδάκτορα του Πανεπιστημίου της Ουψάλα, Adolf Fredrik Sturtzenbecker, ο οποίος και δέχτηκε.

Οι γνώσεις του Sturtzenbecker για τη σύγχρονη Ελλάδα ήταν ελάχιστες και για τη Θεσσαλία βασιζόνταν αποκλειστικά στα γραπτά του Björnståhl, που είχαν εκδοθεί στο μεταξύ. Δεν προκαλεί, επομένως, εντύπωση ότι μετά την έκδοση των περιγραφών του Björnståhl και την σχεδόν ταυτόχρονη έκδοσή τους σε μετάφραση στα γερμανικά, ολλανδικά και ιταλικά, πολλοί Ευρωπαίοι περιηγητές ταξίδεψαν στη Θεσσαλία με απώτερο σκοπό να επισκεφτούν τα Μετέωρα και τα εκεί μοναστήρια· κάτι που δεν κατέστη δυνατό για όλους όσοι αντίκρισαν τους πανύψηλους βράχους και είδαν τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε κανείς να ανέλθει στις μονές. Επιπλέον, ο ελλαδικός χώρος του 1700 ήταν απλώς μία επαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και μάλιστα αρκετά επικίνδυνη λόγω των ληστρικών ομάδων που νέμονταν την ύπαιθρο και της αδυναμίας των οθωμανικών αρχών να την προστατεύσουν.

3. Οι μεταφράσεις βιβλικών χειρογράφων ήταν στις προτεραιότητες της Λουθηρανικής Εκκλησίας, που είχε ως στόχο τη συνεχή επεξεργασία και μετάφραση των κειμένων της Καινής Διαθήκης.

4. Στις Σουηδικές πρεσβείες, όπου κι αν υπήρχαν αυτές, υπηρετούσε συνήθως ένας πάστορας, ο οποίος είχε την ευθύνη για τις θρησκευτικές τελετές και τα έθιμα των Λουθηρανών. Τη θέση αυτή την κατελάμβανε κάποιος, έπειτα από πρόταση του αρχιεπισκόπου Σουηδίας προς τον βασιλιά της Σουηδίας, ο οποίος και υπέγραφε την εκάστοτε απόφαση. Ο θεσμός του πάστορα της πρεσβείας καθιερώθηκε το 1757.

Εικ. 1. Πορτραίτο του *Adolf Fredrik Sturtzenbecker* στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη της Ουψάλα.

Ο *Adolf Fredrik Sturtzenbecker* γεννήθηκε στη νήσο Γοτλάνδη το 1757 και, τελειώνοντας τις γυμνασιακές του σπουδές, συνέχισε στο Πανεπιστήμιο της Ουψάλα, όπου, μετά την ολοκλήρωση των βασικών του σπουδών, εκπόνησε το 1776 διδακτορική διατριβή με τον τίτλο *De damno et utilitate pecuniarum* (Η ζημία και το όφελος των χρημάτων). Το 1778 χειροτονήθηκε πάστορας της Λουθηρανικής Σουηδικής Εκκλησίας. Δύο έτη αργότερα, το 1780, όταν δέχτηκε να αναλάβει τη θέση του πάστορα στην Κωνσταντινούπολη, είχε ήδη καλές γνώσεις στην αρχαία ελληνική, τη λατινική, την αραβική και την εβραϊκή γλώσσα. Επιπλέον, ένα τέτοιο ταξίδι θα του έδινε τη δυνατότητα να αυξήσει τις γνώσεις του στις γλώσσες αυτές αλλά και σε άλλες γλώσσες της Μέσης Ανατολής, καθώς και να γνωρίσει νέες χώρες.

Ο *Sturtzenbecker* έφυγε από τη Στοκχόλμη στις 17 Ιουνίου του 1780 και, μέσω της κεντρικής και νότιας Ευρώπης, έφτασε στις 22 Νοεμβρίου στην Κων-

σταντινούπολη, όπου και ανέλαβε τα καθήκοντά του⁵. Εκεί συνέχισε τις σπουδές στις γλώσσες και έμαθε τουρκικά, περσικά, αραβικά και τη “νέα ελληνική γλώσσα”, όπως γράφει ο ίδιος. Το 1784, έχοντας μείνει τρεισήμισι χρόνια στην Κωνσταντινούπολη, ζήτησε και έλαβε άδεια από τον Σουηδό πρέσβη G. J. von Heidenstam να επισκεφτεί την Ελλάδα και να μελετήσει χειρόγραφα.

Είναι βέβαιο ότι ο Sturtzenbecker είχε διαβάσει την περιήγηση του Björnståhl στη Θεσσαλία, γιατί κάνει συγκρίσεις και αναφορές στο δικό του ταξιδιωτικό ημερολόγιο. Υπάρχει όμως μία διαφορά στο περιεχόμενο των δύο ημερολογίων. Έτσι, ενώ στο ημερολόγιο του Björnståhl καταγράφονται οι εντυπώσεις του, ακόμα και οι αρνητικές, προς άτομα που συναντά, το ημερολόγιο του Sturtzenbecker έχει μία εκτενή εισαγωγή, καθώς πρέπει να είχε κατά νου πως, κάνοντας ένα τέτοιο ταξίδι, τίποτα δεν μπορεί να αποκλείσει τον θάνατο. Σημειωτέον ότι δύο από τους Σουηδούς που είχαν επισκεφθεί πριν από αυτόν περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ο Fredrik Hasselquist και ο J. J. Björnståhl, άφησαν την τελευταία τους πνοή κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους⁶. Ενδεχομένως ο Sturtzenbecker φιλοδοξούσε αυτό το ημερολόγιο να δημοσιευτεί, αν όχι από τον ίδιο, σίγουρα από κάποιον άλλο.

Έχει ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε τη σκέψη ενός εικοσιεξάχρονου ιερέα της Λουθηρανικής Εκκλησίας, διαβάζοντας τις πρώτες γραμμές του ταξιδιωτικού ημερολογίου του: *«Τα ταξίδια σε ξένες χώρες προσφέρουν τέτοια ευχαρίστηση και ικανοποίηση, ώστε οι πολυάριθμοι κίνδυνοι και οι δυσκολίες, που είναι συνυφασμένοι ιδιαίτερα με λαούς λιγότερο εκλεπτυσμένους, δεν έχουν καταφέρει με κανένα τρόπο να κρατήσουν μακριά αυτούς που διψούν για γνώση, να αναλάβουν ακόμη και τα πλέον κοπιαστικά, ακριβά και απομακρυσμένα ταξίδια σε όλα τα μέρη του κόσμου»*.

Στην αρχή του ημερολογίου του ο Sturtzenbecker αναφέρει τους λόγους που τον έκαναν να πάρει αυτήν την απόφαση. *«Αφού επί τρία χρόνια παρέμεινα εκεί (εννοεί την Κων/πόλη), και αφού ελάχιστες λειτουργίες έκανα για τα λίγα άτομα που ανήκαν στην ενορία μου, είχα αρκετό χρόνο να ανακτήσω γνώσεις στις ανατολικές γλώσσες, δηλαδή τα τουρκικά, τα αραβικά, τα περσικά, και τα νέα ελληνικά, καθώς και να συνηθίσω τα έθιμα και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων βλέποντας δε ότι η μικρή ενορία μου ελαττωνόταν,*

5. Ο Sturtzenbecker έχει αφήσει δύο εκτενή χειρόγραφα, το X404, στο οποίο περιγράφει τη ταξίδι του από τη Στοκχόλμη προς την Κωνσταντινούπολη, την ίδια την Πόλη και τη ζωή του εκεί, και το δεύτερο, το X405, όπου περιγράφει το ταξίδι του από την Κωνσταντινούπολη στη Θεσσαλονίκη και την περιήγησή του στον ελλαδικό χώρο. Και τα δύο χειρόγραφα βρίσκονται σήμερα στην πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Ουψάλα.

6. Το ημερολόγιο του Björnståhl αγοράστηκε από τον Ρώσο πρέσβη στη Στοκχόλμη, Pyotr Korniilovich Suhtelen, μετά το θάνατό του οποίου, το 1836, μεταφέρθηκε μαζί με τη μεγάλη συλλογή χειρογράφων του στη Ρωσία και έκτοτε είναι άγνωστο πού βρίσκεται.

γεγονός που καθιστούσε την παραμονή μου στην Κωνσταντινούπολη περισσότερο από ποτέ ανούσια, αποφάσισα να ζητήσω την άδεια από τον πρόσβη G. J. von Heidenstam, να κάνω χρήση αυτής της ευκαιρίας και να ταξιδέψω στην Ανατολή»⁷.

Από τη Θεσσαλονίκη όπου έφτασε με πλοίο στις 25 Φεβρουαρίου του 1784, αφού επισκέφτηκε πόλεις της Δυτικής Μακεδονίας, κατευθύνεται προς την Θεσσαλία⁸. Μετά τον Πλαταμώνα, περιγράφει με λυρισμό τον Πηνειό, τα Τέμπη, τα βουνά Όσσα και Όλυμπος και δίνει και το στίγμα της εποχής του, όπως το βλέπει ο ίδιος: «*Η ίδια η φύση φαίνεται να έχει αλλάξει χρώμα και να αρνείται τα δώρα της στους νέους εποίκους που δεν γνωρίζουν να τα εκτιμήσουν και να τα εκμεταλλευτούν. Η χρυσή εποχή που υπήρξε εδώ στην Ελλάδα έχει παρέλθει και η πολύτιμη στους Έλληνες ελευθερία έχει μετατραπεί σε μία σκληρή σκλαβιά και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που ο αγρότης δουλεύει με τη βία και σαν αμοιβή για την εργασία του βλέπει τον ιδρώτα του να αναμιγνύεται με αίμα*».

Φτάνοντας σε κατοικημένες περιοχές, και σύμφωνα με τις οδηγίες του βοτανολόγου Carl von Linné, ο Sturtzenbecker καταγράφει τα δημογραφικά στοιχεία, τις ανώτερες στρατιωτικές και θρησκευτικές αρχές, τους θρησκευτικούς χώρους, ανεξαρτήτως θρησκείας, την οχύρωση της περιοχής, τη ρυμοτομία των κατοικούμενων περιοχών, τις καιρικές συνθήκες, τη βλάστηση, την παραγωγή προϊόντων, την τοπική ιστορία αναφορικά με την αρχαία ελληνική ιστορία, και την περιγραφή όμορων περιοχών.

Κατά τον τρόπο αυτό, περιγράφοντας τη Λάρισα, αναφέρει ότι μέτρησε 27 μιναρέδες, αλλά δεν βρήκε ελληνική εκκλησία, αφού όλες είχαν καταστραφεί, και γράφει ότι υπάρχουν 3000 τουρκικά σπίτια, 1500 ελληνικά και 700 εβραϊκά. Αναφέρει ακόμη ότι η μητρόπολη του Αγίου Αχιλλείου καταστράφηκε 14 χρόνια νωρίτερα στις συμπλοκές των γενιτσάρων σημειώνει

7. Στην ελληνική βιβλιογραφία υπάρχει στο έργο του ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ, *Ξένοι ταξιδιώτες*, τ. Β', σσ. 451-457. Βλ. επίσης Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΑΔΗΣ, «A. F. Sturtzenbecker, Γάμος στο Δίστομο», *Εκλογή* 5 (1949) 251-257. ΑΡ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ - ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΣΤΑΘΗ, «Η επίσκεψη και ο θάνατος στη Λειβαδιά, το 1784, του Σουηδού πάστορα A. F. Sturtzenbecker», *Επετηρίς Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών* 1, τεύχος 2 (1988) 920. Στη σουηδική βιβλιογραφία η μοναδική αναφορά γίνεται από τον CALLMER, *Svenskars färder*, σσ. 139-168.

8. Ανάμεσα στα περιηγητικά βιβλία που είχε μαζί του πρέπει να ήταν τουλάχιστον ο πέμπτος τόμος των περιηγητικών εντυπώσεων του Björnståhl, που αναφέρεται στο ταξίδι του στη Θεσσαλία, τα έργα των Παιουσιάνη και Στράβωνα σε μετάφραση, καθώς και περιηγητικά βιβλία των Richard Chandler, Joseph Pitton de Tournefort, Richard Pockocke, Nicolas Gedoyne και George Wheeler, τις περιγραφές των οποίων συγκρίνει συνεχώς με τις πραγματικές εικόνες που έχει εμπρός του.

μάλιστα ότι στην πόλη υπάρχουν πολλοί γενίτσαροι, τους οποίους χαρακτηρίζει ως «επικίνδυνους, πολεμοχαρείς και κινηματίες».

«*Η Λάρισα κρατεί το αρχαίο της όνομα στους Έλληνες ενώ οι Τούρκοι τη λένε Jeni Schechir. Η τοποθεσία της πόλης είναι πολύ όμορφη και ανοιχτή στο μέσον μίας μεγάλης, καλώς καλλιεργημένης, πεδιάδας, της οποίας τα όρια περιορίζονται από βουνά του Ολύμπου, της Όσας και των Κυνός Κεφαλών, τα οποία λόγω της απόστασης διακρίνονται αγνά και σκοτεινά. Ο Πηγειός ποταμός, που οι Τούρκοι αποκαλούν Σέστεμ, περνά από την βορειοδυτική και βόρεια πλευρά της πόλης και ομορφαίνει τη θέα της, ενώ το νερό του τρέχει σε μία ατέλειωτη σκιά διαμέσου ενός πανέμορφου δάσους. Από το νερό του πίνουν όλοι οι κάτοικοι της πόλεως. Η Λάρισα μοιάζει με ένα μισοφέγγαρο του οποίου τα άκρα βλέπουν προς ανατολάς ... Στην πόλη διαμένει ένας πασάς, ο οποίος διοικεί όλη τη Θεσσαλία. Επιπλέον υπάρχει ένας μουλός και ένας Έλληνας μητροπολίτης που έχει στις διαταγές του εννέα επισκόπους ... Υπάρχει μία κλειστή αγορά, μεγάλη, ξύλινη και καινούρια, πλούσια με όλων των ειδών τα αγαθά. Η πόλη έχει μεγάλο εμπόριο, είναι η πρωτεύουσα, η μεγαλύτερη και πολυπληθέστερη πόλη της Θεσσαλίας».*

Συνεχίζοντας την περιγραφή του, μας μεταφέρει μία ατιμόσφαιρα φόβου, την οποία αιτιολογεί αφενός στην έλλειψη θέλησης επιβολής της τάξης από τους Τούρκους αλλά και στις ομάδες Αλβανών ληστών που υπάρχουν στην ύπαιθρο και σπέρνουν τον τρόμο. Συναντά τον επίσκοπο Μελέτιο, που είχε συναντήσει και ο Björnsthål, τότε όμως στον Τύρναβο λόγω του επικίνδυνου κλίματος που υπήρχε στη Λάρισα⁹.

Για τον μητροπολίτη Μελέτιο ο Sturtzenbecker γράφει πως «όταν τον επισκέφτηκα δεν με άφησε να γυρνά μόνος μου, φοβούμενος τους στυγνούς, καχύποπτους και φιλάργυρους Τούρκους. Μου διηγήθηκε ένα περιστατικό που συνέβη πριν μερικές μέρες, όταν δώδεκα ληστές εισέβαλαν στην οικία ενός πλουσίου εμπόρου, τον καταλήστεψαν και έπειτα εξαφανίστηκαν προς άγνωστη κατεύθυνση. Τέτοια περιστατικά δεν είναι σπάνια, διότι δεν υπάρχουν τείχη γύρω από την πόλη ή φυλασσόμενες εισόδους ... Οι άνθρωποι εδώ φαίνονται πολύ κακοί. Δεν ξέρω αν αυτό οφείλεται στην φιλαργυρία των πασάδων και στην επιθυμία τους να δυναστεύουν αυτόν τον τόπο, αλλά, όπως φαίνεται,

9. Ο Björnsthål περιγράφει τον Μελέτιο ως «νέο, ευγενικό και γνώστη των καταστάσεων» και ταυτόχρονα μεταφέρει πόσο επικίνδυνο ήταν το κλίμα που είχαν δημιουργήσει οι ληστικές συμμορίες. J. J. BJÖRNSTÅHL, *Resa til Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, Ängland, Turkiet, och Grekeland beskrifven af och efter Jac. Jon. Björnsthål; efter des död utgifven af Carl Christof. Gjörwell*, τόμ. 5, Στοκχόλμη 1783, σ. 94.

η αδικία υπάρχει εδώ περισσότερο απ' ό,τι σε άλλους τόπους. Η ύπαρξη κακών ανθρώπων είναι σημάδι κακής διοίκησης. Και αυτός είναι ο λόγος που αναγκάστηκα να φύγω γρήγορα από την πόλη».

Φθάνοντας στην πόλη των Τρικάλων, ο Sturtzenbecker επισκέπτεται αμέσως τον μητροπολίτη Αμβρόσιο, τον οποίο είχε επισκεφθεί προηγουμένως και ο Björnståhl, και τον περιγράφει εξίσου εντυπωσιασμένος για την παιδεία του αλλά και την ευθύνη που έχει ως δικαστής για τη λύση των διενέξεων μεταξύ χριστιανών.

«Ο επίσκοπος που υπάγεται στην αρχιεπισκοπή Λαοίσης είναι ο πλέον μορφωμένος Έλληνας της ανατολής. Δεν έχει απλώς διαβάσει τον Όμηρο, τους αρχαίους φιλοσόφους και τους ιστοριογράφους, αλλά είναι οικείος με τα γράμματα και έχει στην κατοχή του μία βιβλιοθήκη που δεν είναι τόσο μεγάλη όσο εκλεκτή και ακριβή. Είδα, εκτός από πολλά παλαιά χειρόγραφα, τις πιο παλαιές εκδόσεις της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Ήταν φωτισμένος και μετριοφρων. Μου προσέφερε κατάλυμα και ήταν ευγενέστατος. Επιπλέον μου έδειξε ένα βιβλίο, όπου ο μακαρίτης καθηγητής Björnståhl είχε γράψει ότι είχε περάσει από εκεί πριν από τέσσερα χρόνια στα τέλη του ίδιου μήνα»¹⁰.

Ο Sturtzenbecker αναφέρει ότι στα Τρίκαλα υπάρχουν 8 εκκλησίες, 7 μισθάρδες και πολλά περίτεχνα τζαμιά. Ο αριθμός των εκκλησιών είναι αρκετά μεγάλος για μία πόλη που, όπως γράφει, αριθμεί μόλις τριακόσια ελληνικά σπίτια.

«Τα Τρίκαλα, πρώην Τρίκκη, ονομάζονται από τους Τούρκους *Tirhala*. Είναι μία πόλη σε ωραία τοποθεσία, στο μέσον μιας μεγάλης πεδιάδας, σε απόσταση μιας ώρας ταξίδι από τον Πηνειό ποταμό ή Σαλαμβριά. Γύρω από την πόλη υπάρχουν πλούσια χωράφια όπως κι ένα δάσος με οπωροφόρα, έτσι που η πόλη είναι βυθισμένη στα δέντρα. Τα ίδια δέντρα μέσα και έξω από την πόλη ... Η πόλη είναι ειρηνική, κανείς δεν ενοχλεί, και όσο απίστευτο κι αν ακούγεται, οι δρόμοι έξω από την πόλη είναι απολύτως ασφαλείς, κάτι που προσδίδει ευφορία μαζί με τα καρποφόρα δέντρα που υπάρχουν στην πεδιάδα. Τα σπίτια είναι μικρά, κτισμένα με άψητα τούβλα και με ανοικτούς χώρους. Στην πόλη κατασκευάζονται υφάσματα από μετάξι και βαμβάκι ... Υπάρχουν περίπου 300 οικογένειες ελληνικές και 1000 τουρκικές. Επιπλέον 10 έως 50 εβραϊκές οικογένειες που είναι πολύ φτωχές. Υπάρ-

10. Για τη συνάντηση του J. J. Björnståhl με τον επίσκοπο Τρίκκης Αμβρόσιο βλ. Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Πώς βρέθηκαν στα Τρίκαλα τὸ 1779 ο Newton, ο Wolff και ο Boerhaave. Μία υπόθεση», *Ο Ερασιστής* 26 (2007) 287-292.

χουν επίσης πολλοί Αρναούτηδες. Το εμπόριο είναι καλό, κυρίως κάθε Κυριακή που, όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, είναι η μέρα του εμπορίου ... Στο μέσον της πόλης, σε ένα ύψωμα, υπάρχει ένα παλιό φρουρίο και μέσα σε αυτό μία κατεστραμμένη εκκλησία. Τα τείχη μάλλον θα καταπέσουν σε λίγο καιρό λόγω της παλαιότητας του φρουρίου. Η αγορά (tjarschen) είναι μεγάλη, πέτρινη, σκεπαστή και πλούσια σε αγαθά. Οι δρόμοι είναι φαρδιοί, αλλά λίγοι. Τόσο φαρδιούς όσο στη Λάρισα είναι αδύνατο να βρει κανείς στις τούρκικες πόλεις».

Σύμφωνα με τα γραπτά του Sturtzenbecker μεταξύ των δύο πόλεων που προαναφέρθηκαν, τη Λάρισα και τα Τρίκαλα, υπάρχει μεγάλη διαφορά στις σχέσεις χριστιανών και μουσουλμάνων. Ίσως αυτό οφείλεται στην παρατήρηση του προηγούμενου περιηγητή, του Björnstahl, ο οποίος ευρισκόμενος στα Τρίκαλα γράφει ότι, ενώ το τουρκικό στοιχείο είναι πολύ μεγαλύτερο του ελληνικού, οι Έλληνες, όντας πλουσιότεροι, έχουν την δύναμη στα χέρια τους σε βαθμό να ανεβάζουν και να κατεβάζουν κατά βούληση τις τουρκικές αρχές. Ο ίδιος σημειώνει μάλιστα ότι ο Έλληνας, όταν έχει χρήματα, γνωρίζει την τέχνη να φτιάχνει πολιτικά κόμματα και να αποκτά οπαδούς.

Φεύγοντας από τα Τρίκαλα, ο Sturtzenbecker φτάνει στην Καλαμπάκα «που οι Έλληνες ονομάζουν Σταγούς» και συνεχίζει για τα Μετέωρα που είναι και ο προορισμός του στη Θεσσαλία. Επισκέπτεται πρώτα τη μονή Βαρλαάμ και περιγράφει το ανέβασμα με το βριζόνι και το δίχτυ, καθώς και τον τρόπο που νιώθει ο ταξιδιώτης με τον πρωτόγνωρο αυτό τρόπο ανάβασης.

Τα στοιχεία που δίνει ο Sturtzenbecker για τις μονές των Μετεώρων είναι: πρόσβαση στη μονή, ιστορικό, χρονολογία ίδρυσης, πληροφορίες για τους μοναχούς και τον ηγούμενο, για το λοιπό ανθρώπινο δυναμικό των μονών, για την καθημερινή ζωή των μονών, ανάλογα με τις ασχολίες των μοναχών ή των λαϊκών, για τις βιβλιοθήκες και το περιεχόμενό τους, τη φυσική και κτηριακή κατάσταση των μονών, τις εκκλησίες, τους βοηθητικούς χώρους, καθώς και τις οφειλές εκάστοτε μονής στον αγά της περιοχής υπό τη μορφή χαρατσιού.

Ο ίδιος υπολογίζει τους μοναχούς της μονής Βαρλαάμ σε «24 με 25 από τους οποίους οι 10 είναι ιερείς και οι άλλοι καλόγεροι», επισημαίνοντας πως υπάρχει ο ίδιος αριθμός λαϊκών που εργάζονται σε αυτή. Στη μονή Βαρλαάμ ο Sturtzenbecker συναντά τον επίσκοπο Σταγών Παρθένιο, για τον οποίο μιλά με θερμά λόγια, χαρακτηρίζοντάς τον ως «έναν μορφωμένο, αξιότιμο εβδομηντάχρονο άνδρα, η παιδεία του οποίου υπερέρχει μεταξύ των Ελλήνων». Επιπλέον, μας παρέχει την πληροφορία πως ο Παρθένιος έχει δωρίσει την πλούσια βιβλιοθήκη του στη μονή Βαρλαάμ, ενώ ασχολείται με τη συγ-

γραφή εκκλησιαστικής ιστορίας που θα αποτελεί συνέχεια εκείνης του μητροπολίτη Αθηνών Μελετίου, που διαθέτει σε χειρόγραφο¹¹.

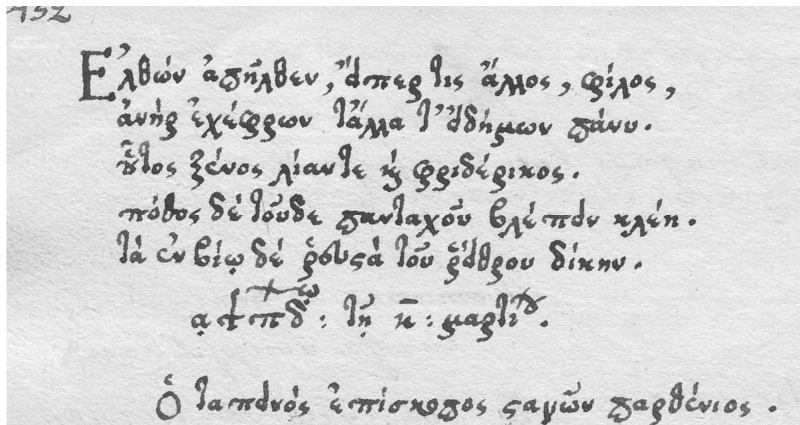
Περιγράφοντας σκηνές της καθημερινότητας στη μονή, ο Sturtzenbecker αναφέρεται, για παράδειγμα, στον τρόπο που παρατίθεται το δείπνο: «Οι όροι του δείπνου στα ελληνικά μοναστήρια, στις κατοικίες των επισκόπων αλλά και στα ιδιωτικά σπίτια είναι οι ίδιοι. Το τραπέζι είναι κυκλικό από κασσίτερο με διάμετρο ένα έως δύο μέτρα. Τραπεζομάντιλο δεν συνηθίζεται. Οι συνδαιτυμόνες για να σκουπιστούν χρησιμοποιήσουν μία μακριά λινή πετσέτα που έχουν στα γόνατα. Το τραπέζι είναι χαμηλό και τα πιάτα είναι από κασσίτερο, μικρά και άσχημα. Η πιατέλα με το φαγητό τοποθετείται στη μέση του τραπεζιού και όλοι τρώνε με μαχαίρι και πιρούνι. Κουτάλι σπάνια χρησιμοποιούν και μόνον όταν σερβίρεται πιλάφι. Όταν έχουν όσπρια, ομελέτα ή κάτι παρόμοιο, βουτούν το ψωμί με τη βοήθεια του πιρουνιού στο φαγητό ... Το κρασί το πίνουν σαν νερό καθ' όλη τη διάρκεια του φαγητού, αλλά δεν είδα να πίνουν άλλες ώρες. Πριν και μετά το φαγητό πλένονται, και μετά το φαγητό πίνουν ένα τελευταίο ποτήρι κρασί. Όταν πίνουν κρασί, δίνουν ευχές για ο ένας στον άλλον. Δεν διαβάζουν κατά τη διάρκεια του φαγητού, απλώς οι πιστοί σταυροκοπιούνται. Κάθονται με τα πόδια σταυρωτά, δίπλα από το τραπέζι, στο σοφά ή στο πάτωμα ανάλογα, ακολουθώντας μία ιεραρχία ... Ασθένεια, ταξίδι ή οποιαδήποτε άλλη αιτία δικαιολογεί κάποιον να φάει κάτι διαφορετικό από αυτό που σερβίρεται και η νηστεία ακολουθείται αυστηρά».

Ο Sturtzenbecker αναφέρει ότι στη μονή Βαρλαάμ φτιάχνουν ένα είδος πλεκτού σκούφου που τον έχει δει σε όλες τις περιοχές απ' όπου έχει περάσει και υποθέτει ότι αυτή είναι μία μορφή καθημερινής απασχόλησης των μοναχών. Εκτός από το ψωμί που φτιάχνεται σε φούρνο του μοναστηριού, όλα τα υπόλοιπα αγαθά τα φέρνουν από αλλού και τα ανεβάζουν με το βριζόνι και το δίχτυ.

Στη μονή Βαρλαάμ ο Sturtzenbecker καταγράφει όλα τα χειρόγραφα και τα έντυπα βιβλία που βρήκε ή του έδειξε ο επίσκοπος Παρθένιος, κάτι που θα κάνει σε όλες τις μονές. Οι καταγραφές του είναι πολύτιμες, γιατί χάρη σε αυτές μπορούμε σήμερα να ξέρουμε ποιά χειρόγραφα και παλαιές έντυπες εκδόσεις υπήρχαν στις μονές στα τέλη του 18ου αι. και ποιά απωλέσθηκαν

11. Για το πρόσωπο του Παρθενίου Σταγών βλ. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, «Ο επίσκοπος Σταγών Παρθένιος (Μάρτιος 1751 - 26 Μαρτίου 1784), αδελφός της Ί. Μονής Βαρλαάμ τών Μετεώρων, δωρητής και κτήτορας κωδίκων», Γρ. Σταγέας (επιμ.), *Πρακτικά του Β' Ιστορικού Συνεδρίου Καλαμπάκας* (10, 11 & 12 -5-2002), Καλαμπάκα 2005, σσ. 287-301.

κατά τα επόμενα χρόνια, και κυρίως κατά τον 19ο αιώνα¹². Πριν φύγει από τη μονή για να επισκεφτεί το επόμενο μοναστήρι, ο Σταγών Παρθένιος θα αφιερώσει στον Σουηδό περιηγητή ένα σύντομο στιχούργημα σε άτεχνο ιαμβικό δωδεκασύλλαβο, εις ανάμνηση της συνάντησής τους¹³.

Ἐλθὼν ἀπῆλθεν, εἶπερ τις ἄλλος, φίλος,
 ἀνὴρ ἐχέφρων τᾶλλα τ' εἰδήμων πάνυ.
 Οὗτος ξένος λίαν τε καὶ φριδέρικος.
 Πόθος δὲ τοῦδε πανταχοῦ βλέπειν κλέη.
 Τὰ ἐν βίῳ δὲ ῥευστὰ τοῦ ῥείθρου δίκην.
 ἀψπδ^ο: τῆ κ : μαρτίου.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος σταγῶν παρθένιος.

Εικ. 3. Ἐμμετρη αφιέρωση του επισκόπου Σταγῶν Παρθενίου
 στο προσωπικό λεύκωμα του A. Fr. Sturtzenbecker.

12. Το ανέκδοτο χειρόγραφο του Sturtzenbecker θα εκδοθεί το 2018 από τον γράφοντα και την κ. Karin Bauman, και την καταγραφή των χειρογράφων και εντύπων εκδόσεων των μονῶν των Μετεώρων έχει κάνει ο Δρ Δημήτριος Αγορίτσας.

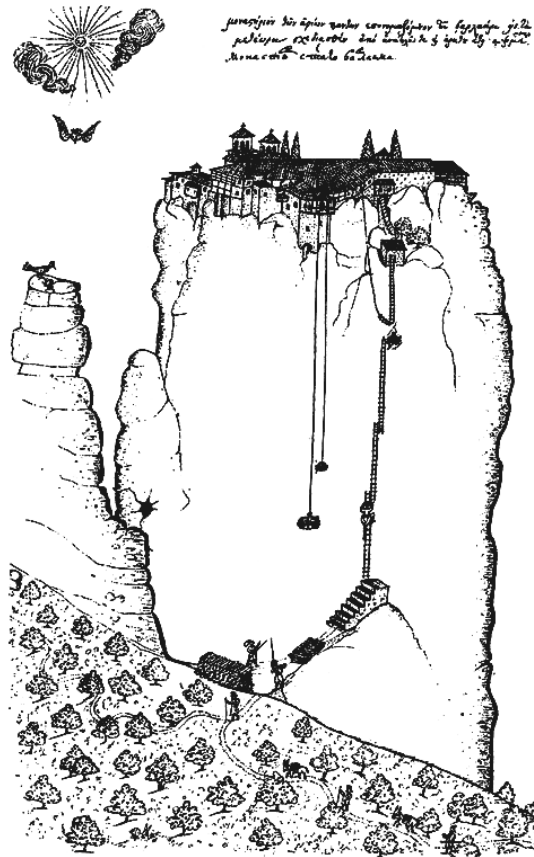
13. Οι συστατικές επιστολές συνηθίζονταν και έχουμε σχεδόν όλες τις επιστολές που είχε λάβει ο Sturtzenbecker αλλά και ο Björnsthål. Χωρίς να είμαστε βέβαιοι ότι τις έχουν γράψει τα ίδια άτομα που τις έχουν υπογράψει, αποτελούν από μόνες τους μνημεία λόγου αλλά και πηγές πληροφοριῶν για την κατάσταση που επικρατούσε στις περιοχές αυτές. Στους γραφείς των συστατικῶν επιστολῶν συγκαταλέγονται μητροπολίτες, ἐπίσκοποι, ηγούμενοι και απλοί μοναχοί, Τούρκοι στρατιωτικοί διοικητές, πρέσβεις κ.ά. Ας σημειωθεί ότι ενώ ο Sturtzenbecker διαθέτει ένα τετράδιο, στο οποίο οι γράφοντες απέθεταν τη σύστασή τους, ο Björnsthål τις είχε σε λυτά επιστολόχαρτα.

Μετά τη μονή Βαρλαάμ ο Sturtzenbecker επισκέπτεται το Μεγάλο Μετεώρο. Ο ηγούμενος αφού του μίλησε για την ιστορία και τις παραδόσεις του μοναστηριού, του έδειξε την επιστολή δωρεάς¹⁴ της βασίλισσας Μαρίας Αγγελίνας Παλαιολογίνας, της οποίας ο αδελφός, που αποκαλείτο βασιλεύς της Τρίκκης, έλαβε το μοναχικό σχήμα στο ίδιο μοναστήρι. Επίσης μία επιστολή δωρεάς από τον Αναστάσιο (sic), ο οποίος αργότερα έγινε ηγούμενος στη μονή, πριν από 412 χρόνια¹⁵. Ο λουθηρανός πάστορας καταγράφει με μεθοδικότητα την κτιτορική επιγραφή και τις χρονολογίες ίδρυσης και ανάπτυξης του μοναστηριού, περιγράφει τον ναό και τον συγκρίνει με τον ναό της μονής Βαρλαάμ, γράφοντας ότι το καθολικό της μονής Βαρλαάμ, αλλά και τα υπόλοιπα κτήρια, είναι πέτρινα και φαίνονται πολύ πιο περιποιημένα, ενώ τα κτήρια του Μεγάλου Μετεώρου είναι από ξύλο. Τον πληροφορούν ότι κάποτε η μονή ήταν πολύ πλούσια και είχε 130 μοναχούς. Αναγκάζονται όμως να πληρώνουν τριακόσια πιάστρα χαράτσι. Για τον Sturtzenbecker η μεγαλύτερη απειλή για το μοναστήρι, που έχει περίπου 25 μοναχούς και 10 ιερείς, είναι «οι Αρναούτηδες που θα καταστρέψουν αυτήν τη χώρα και οι οποίοι ζητούν όλο και περισσότερα χρήματα, βίαια και άδικα, αλλά και οι γενίτσαροι που δεν περνούν ποτέ από εδώ χωρίς να ζητήσουν χρήματα».

Στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου ο Sturtzenbecker βρίσκει πολλά χειρόγραφα με στάχωση από ασήμι ή χρυσό αλλά και πολυάριθμες έντυπες εκδόσεις. Δεν πρόκειται μόνον για ευαγγέλια και λειτουργικά βιβλία αλλά και για λεξικά, γραμματικές και κλασσικά κείμενα. Κάνει μάλιστα περιγραφές όλων των χειρογράφων και υπολογίζει το έτος γραφής τους.

14. Στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου σώζεται σήμερα ένα τέτοιο δωρητήριο έγγραφο της Μαρίας Αγγελίνας Δούκαινας Παλαιολογίνας, το οποίο εξέδωσε ο Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, «Τὸ ἐκδοτήριον, ἐξισαστικὸ καὶ ἀποδεικτικὸ γράμμα τῆς Μαρίας Ἀγγελίνας Δούκαινας Παλαιολογίνας», *Sophia Kotzabassi - G. Mavromatis* (επιμ.), *Realia Byzantina* [Byzantinisches Archiv 22], Βερολίνο - Νέα Υόρκη 2009, σσ. 267-282.

15. Ο Sturtzenbecker παρανοεί, ενδεχομένως, εδώ το όνομα του πρώτου κτίτορα του Μεγάλου Μετεώρου, οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη (ca 1303-1381). Ωστόσο, η χρονολογική ένδειξη που παρέχει για το πρόσωπό του εν λόγω «Αναστασίου», 412 έτη νωρίτερα, μας οδηγεί στο έτος 1372, χρονιά κατά την οποία ο Ιωάννης Ούρεσις Παλαιολόγος, δεύτερος κτίτορας της μονής του Μετεώρου, εξέδωσε δύο προστάγματα προς τον Πρώτο της Σκήτης των Σταγών, Νείλο, τα οποία σώζονται σήμερα στη μονή. Την έκδοσή τους πραγματοποίησε ο Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, «Δύο προστάγματα εὐεργετικὰ τοῦ Ἰωάννη Οὕρεση Παλαιολόγου βασιλέως Θεσσαλίας, πρὸς τὸν ἱερομόναχο Νείλο, πρῶτο τῆς Σκήτης τῶν Σταγῶν, περὶ τοῦ σπηλαίου τοῦ Κυρῖλλου στῆ Μήκηναι καὶ περὶ τοῦ μονυδρίου τῆς Θεοτόκου τῆς Δούπιανης στὸ Καστράκι. 1372, Νοέμβριος, ἰνδ. ια΄», *Τρικαλινά* 27 (2007) 7-34.

Μοναστήριον Βαρλαάμου (Всех Святых). Ἐσκις Β. Βαρκενίου 1745.

Εικ. 4. Αποψη της μονής Βαρλαάμ από τον Ρώσο μοναχό και περιηγητή Βασίλειο Μπάροσκυ (1745).

Περιγράφει επίσης το οστεοφυλάκιο, τα λείψανα των αγίων, τη νηστεία των μοναχών και το δωμάτιο που του έχουν παραχωρήσει για να μείνει. Παραθέτει δε και ένα θέαμα με χριστιανικό χαρακτήρα που είδε από το παράθυρό του:

«Παρακολούθησα ένα όμορφο δρώμενο. Την 3^η Απριλίου ή 22^α Μαρτίου σύμφωνα με το ημερολόγιό μας, το βράδυ, παραμονή του Λαζάρου, συγκεντρώθηκαν ομάδες από 7-8 κοριτσάκια, κάτω από το μοναστήρι και υπό τη διεύθυνση ενός άντρα, χόρευαν και τραγούδησαν. Ανταμείφθηκαν με ένα καλάθι που περιείχε ψωμί, ελιές και σταφύλια στον χυμό τους. Το κάθε μοναστήρι έδινε επιπλέον και δέκα παραδες. Τα κοριτσάκια προέρχονταν από

τα γειτονικά χωριά και ήταν όλα ντυμένα με λευκά μάλλινα ρούχα, είχαν ποδιές κόκκινες και ένα κόκκινο κεφαλομάντηλο. Ο χορός, το τραγούδι και ο ρουχισμός τους αποτέλεσαν το πλέον ευχάριστο θέαμα»

Στη μονή μαθαίνει ακόμη για τους τέσσερεις ήχους που έχει το ξύλινο σήμαντρο και είναι σε χρήση για να καλέσει τους μοναχούς στη θεία λειτουργία, στο μεσημεριανό και στο βραδινό φαγητό, για να ειδοποιήσει τους μοναχούς, όταν κάποιος ανεβεί ή κατεβεί με το βριζόνι, ενώ ο τελευταίος ήχος είναι αυτός που καλεί τις γάτες για φαγητό. Αναφέρει δε ότι ο ηγούμενος του Μεγάλου Μετεώρου έχει τη φήμη καλλίφωνου και ότι ο ίδιος έχει συνθέσει ωδές, και αυτό θεωρείται ως ένας καλός λόγος για να γίνει επίσκοπος.

Συνεχίζοντας την περιήγησή του στα Μετέωρα, ο Sturtzenbecker επισκέπτεται τη μονή του Αγίου Νικολάου. Εκεί βρίσκει 10 μοναχούς, 3 ιερείς, 6 καλόγερους και 3 λαϊκούς που εργάζονταν. Το μοναστήρι αυτό πληρώνει 200 πιάστρα ετησίως χαράτσι. Είναι ένα πολύ καλά οργανωμένο μοναστήρι με μορφωμένο ηγούμενο και εδώ ο Σουηδός περιηγητής μαθαίνει ότι το χαράτσι που πληρώνουν τα μοναστήρια είναι 7 πιάστρα για κάθε άτομο. Δεν μένει όμως πολύ, γιατί δεν βρίσκει πολλά χειρόγραφα.

Ο ίδιος παρατηρεί ότι σε πολλές μονές υπάρχουν κρεμαστές σκάλες, τις οποίες χρησιμοποιούν και οι μοναχοί και οι λαϊκοί για να ανέβουν και να κατέβουν από τις μονές, χωρίς τη βοήθεια του βριζονιού. Δεν πίστεψε τους μοναχούς, όταν του το έλεγαν, μέχρι που κάποια μέρα τον φώναξαν και είδε κάποιον που τις ανέβαινε με μεγάλη ευκολία και χωρίς φόβο.

Επισκέπτεται ακολούθως τη μονή Ρουσάνου και περιγράφει εντυπωσιασμένος το καθολικό της, που το βρήκε σε πολύ καλή κατάσταση, και απορεί πώς αυτό το μοναστήρι διατηρείται τόσο καλά με μόνον τρεις μοναχούς και έναν λαϊκό. Στο μοναστήρι μετράει σε δύο ορόφους οκτώ μεγάλες αίθουσες και γράφει ότι αυτή η μονή του αρέσει περισσότερο από τις προηγούμενες. Καταγράφει δε με τη βοήθεια, μάλλον των μοναχών, τα ερείπια διαφόρων μοναστηριών που φαίνονται από τον βράχο. Βρίσκει πολλά χειρόγραφα και βιβλία που καταγράφει, αν και αναφέρει ότι δεν βρήκε σπάνιες εκδόσεις ή χειρόγραφα ιδιαίτερης αξίας.

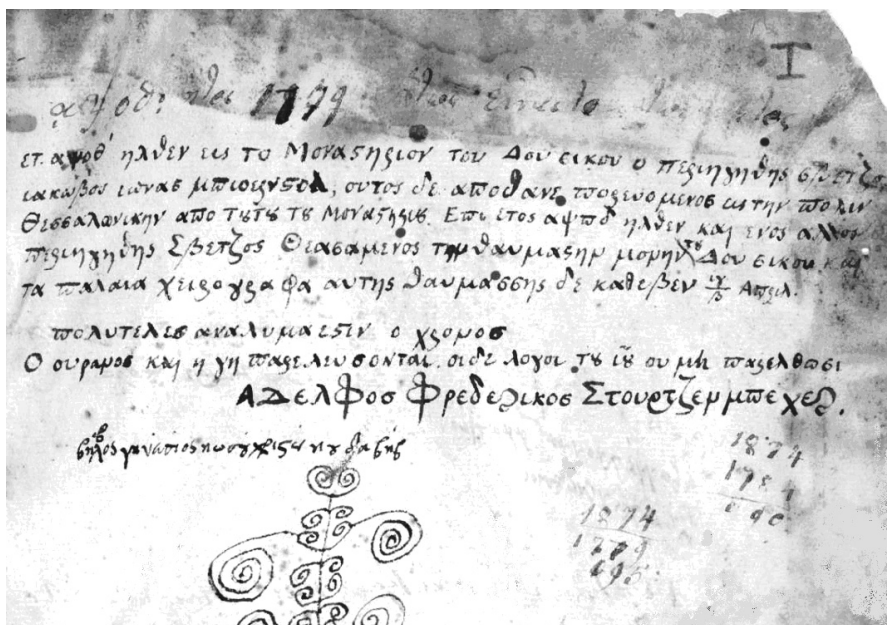
Στη συνέχεια ο Sturtzenbecker επισκέπτεται το μοναστήρι της Αγίας Τριάδας, το οποίο βρίσκει σε κακή κατάσταση, φτωχό και αφιλόξενο, και ακολούθως κατευθύνεται προς την μονή του Αγίου Στεφάνου.

Φθάνοντας εκεί περιγράφει τη γέφυρα που χρησιμοποιούν για να εισέρχονται οι επισκέπτες και την υπολογίζει στα 10 μέτρα. Πληροφορείται ότι αυτή η μονή θεωρείται παλαιότερη τόσο της μονής του Βαρλαάμ όσο και του

Μεγάλου Μετεώρου. Διαβάζει μάλιστα τη χρονολογία πάνω από την πόρτα του καθολικού και σημειώνει πως ο ναός πρέπει να ανεγέρθηκε πριν από 224 χρόνια (ca 1560), ενώ εντοπίζει μία ακόμη χρονολογία πίσω από την εκκλησία και πάνω από το τείχος, την οποία είναι όμως αδύνατο να καταλάβει. Περιγράφει τον ηγούμενο της μονής ως έναν μορφωμένο άνθρωπο που είναι και ιεροδιάκονος του επισκόπου της Καλαμπάκας. Στη μονή καταγράφει την παρουσία 3 ιερέων, 5 διακόνων και μερικών λαϊκών. Ο Sturtzenbecker μας πληροφορεί ότι το μοναστήρι πληρώνει 80 πιάστρα ετησίως πρόκειται επομένως για φτωχό μοναστήρι, και αυτό γίνεται αντιληπτό από τους ξενώνες των μοναχών και τις απλές στέγες τους. Παρατηρεί ακόμη ότι οι σκάλες μέσα στο μοναστήρι ακολουθούν την ανώμαλη μορφολογία του εδάφους. Κατά την παραμονή του στον Άγιο Στέφανο, ο Sturtzenbecker περιγράφει όσα χειρόγραφα και βιβλία εντοπίζει, κυρίως λειτουργικά, τετραευαγγέλια και θεολογικού περιεχομένου. Έξω από το μοναστήρι, πάνω στον βράχο, αναφέρει πως εντόπισε διάφορα χαραγμένα γράμματα, τα οποία δεν ήταν ούτε λατινικά ούτε ελληνικά, ούτε βεβαίως γαλλικά, όπως του ανέφεραν οι μοναχοί.

Φεύγοντας από τα Μετέωρα, σημειώνει πως πολύ κοντά ήταν ένα άλλο μοναστήρι, των Αγίων Θεοδώρων, με τρεις καλόγερους, αλλά αποφάσισε να μην το επισκεφτεί. Κατευθυνόμενος προς την Καλαμπάκα ο Sturtzenbecker βρίσκει την ευκαιρία να ασκήσει κριτική στους μοναχούς: για την καθημερινή τους ζωή, για το αν είναι φιλομαθείς, για τη θέλησή τους να συμμετέχουν στη θεία λειτουργία κ.ά. Ο λόγος που το κάνει, είναι ότι η κριτική εναντίον των Ορθοδόξων και Καθολικών μοναχών αποτελεί κοινό τόπο για τους Διαμαρτυρούμενους. Όταν ο Λούθηρος το 1517, μοναχός ο ίδιος, επιτέθηκε στον μοναστικό βίο των Καθολικών και στην Καθολική Εκκλησία για τη χρήση, μεταξύ άλλων, της λατινικής που μόνον οι θεολόγοι μπορούσαν να καταλάβουν, στις χώρες που ακολούθησαν τη διδασκαλία του χάθηκαν τα μοναστήρια, η γη τους πουλήθηκε και η μοναστική ζωή αποτέλεσε παρελθόν. Έτσι οι μοναχοί αποτέλεσαν για πολλούς αιώνες κοινό τόπο χλεύης για τους μορφωμένους Δυτικούς και κυρίως για τους πάστορες της Λουθηρανικής Εκκλησίας. Κατά συνέπεια και ο Sturtzenbecker, υποθέτω, ότι γράφει με τη θέρμη του νεοφώτιστου Λουθηρανού.

Μετά τη μοναστική πολιτεία των Μετεώρων, ο Sturtzenbecker συνεχίζει για τη μονή Δουσίκου. Κάνει μία πολύ λεπτομερή περιγραφή του μοναστηριού και της φύσης γύρω από το μοναστήρι, περιγράφει το καθολικό και σημειώνει την επιγραφή με την χρονολογία οικοδόμησής του. Δίνει πληροφορίες για την ιστορία της μονής που μόνον οι μοναχοί θα τις ήξεραν και καταγράφει όσα χειρόγραφα και έντυπα βιβλία βρίσκει σ' αυτή. Οι μοναχοί του

Εικ. 5. Κώδικας EBE 65 (olim Δουσίκου), f. Iv, Σημείωμα για τις επισκέψεις των Σουηδών περιηγητών J. J. Björnsthål και A. Fr. Sturtzenbecker στη μονή Δουσίκου και υπογραφή του τελευταίου στο κάτω μέρος του σημειώματος.

έδειξαν το επάνω μέρος της μονής που είναι ακατοίκητο και μακριά από τους μοναχούς, το οποίο προοριζόταν για τη διαμονή των Τούρκων και Αλβανών, όταν αυτοί επισκέπτονταν το μοναστήρι. Παρατήρησε μία πηγή με γάργαρο φρέσκο νερό που τον εντυπωσίασε. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι σε άγνωστες και απομακρυσμένες περιοχές το μόνο που ενδιέφερε τους περιηγητές από άποψη τροφής ήταν το νερό και το ψωμί, φοβούμενοι τις ασθένειες από τις οποίες μπορούσαν προσβληθούν μην έχοντας τα αντισώματα που είχαν οι ντόπιοι.

Ο Sturtzenbecker σημειώνει πως υπάρχουν 45 καλόγεροι στο μοναστήρι, το οποίο πληρώνει 600 πιάστρα ετησίως και θεωρείται ένα από τα πλουσιότερα. Έμεινε μάλιστα εκεί και γιόρτασε το ορθόδοξο Πάσχα, ενώ περιγράφει την ακολουθία της Μεγάλης Παρασκευής, έξω από το μοναστήρι, όταν όλοι οι καλόγεροι κρατώντας λαμπάδες έψελναν. Συνάντησε τον ηγούμενο την επόμενη ημέρα, όταν έφερε από τα Τρίκαλα αγαθά για να γιορτάσουν την Κυριακή του Πάσχα. Ανέφερε ότι είδε ψάρια, βούτυρο, τυρί και άλλα. Ο ηγούμενος είχε αγοράσει και δώρισε στον καθένα ένα ζευγάρι ξυλοπάπουτσα. Περιγράφει όλες τις πασχαλινές λειτουργίες λεπτομερώς, γιατί στη Σουηδία

δεν υπήρχε κάτι ανάλογο. Αναφέρει ότι το μοναστήρι έχει στην κατοχή του περίπου 20 χωριά και μερικά μοναστήρια στη Βλαχία. Από την παραμονή του εκεί έχουμε μάλιστα μία μαρτυρία σε ένα βιβλίο, την οποία έχει γράψει ο ίδιος¹⁶.

Αφήνοντας τη Θεσσαλία, ο Sturtzenbecker συνεχίζει το ταξίδι του στα Γιάννενα, στην Άρτα, επιστρέφει στη Λάρισα, μετά στους Δελφούς, στο Δίστομο και τελικά στη Λειβαδιά, όπου πεθαίνει, μετά από 6 μηνών περιήγηση στην Ελλάδα.

Το ταξιδιωτικό του ημερολόγιο διασώθηκε χάρη στον υποπρόξενο της Σουηδίας στη Λιβαδειά, Λογοθέτη Σπυριδώνα Στάμου, ο οποίος το έστειλε μαζί με τα υπόλοιπα υπάρχοντα του Σουηδού περιηγητή στην Σουηδική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη.

Το χειρόγραφο ημερολόγιό του, εκτός από κείμενα περιέχει και κάποια σκίτσα, τα οποία έκανε ο Sturtzenbecker με τη βοήθεια μιας Camera Obscura που είχε μαζί του. Η αλληλογραφία του και το ταξιδιωτικό του ημερολόγιο, όσον τουλάχιστον αφορούν στις περιγραφές του, είναι ακριβή και μας δίνουν πολύτιμες και λεπτομερείς πληροφορίες για τους τόπους που επισκέπτεται. Οι προσωπικές του ιδέες αντανakλούν βεβαίως το πνεύμα μιας άλλης εποχής και σε συνδυασμό με το ιερατικό του σχήμα ίσως μας είναι ξένες.

Η επίσκεψή του στην Ελλάδα, εκτός από τα θετικά είχε και ένα αρνητικό σημείο, καθώς αναφέρεται ότι απέσπασε και ο ίδιος χειρόγραφα βιβλικού και λειτουργικού περιεχομένου, τα οποία φυλάσσονται στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη της Ουψάλα¹⁷.

16. Βλ. σχετικά ΑΡ. Κ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, «Οι περιηγήσεις στη Θεσσαλία τών Σουηδών J. J. Björnsthål (1779) καὶ Α. F. Sturtzenbecker (1784)», *ΔΙΕΕΕ* 25 (1982) 427-459 και ειδικότερα σσ. 435-447, εικ. 1-2, 4.

17. Για το θέμα βλ. Ρ. F. AURIVILLIUS, *Catalogus librorum impressorum Bibliothecae regiae academiae Upsaliensis*, Ουψάλα 1814, σ. VIII και CLAES ANNERSTEDT, *Uppsala universitetets historia*, τόμ. 3:2, Ουψάλα 1914, σ. 497, ο οποίος γράφει ότι: «Το έτος 1787 έφτασε (εννοεί στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη της Ουψάλα) η δωρεά 227 τόμων, στην αραβική, περσική, τουρκική και ελληνική γλώσσα, στην πλειονότητά τους χειρόγραφοι, τους οποίους είχε ήδη κληροδοτήσει με διαθήκη του το 1783 ο θανών ιερέας της πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη Α. F. Sturtzenbecker». Πρβλ. σχετική αναφορά και στον STIG Y. RYDBERG, *Corona amicorum. Studier tillagnade Tønnes Kleberg*, Ουψάλα 1968, σ. 182.

(α)

(β)

Εικ. 6α-β. Επιτύμβια στήλη του Αλεξήνορος (ca 480 π.Χ.), την οποία ο A. Fr. Sturtzenbecker είδε στο Δίστομο και αποτύπωσε με τη χρήση μιας Camera Obscura (α). Σήμερα στην Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (β).

SUMMARY

VASSILIOS M. SABATAKAKIS

A Swedish pastor in Thessaly in 1784

Adolf Fredrik Sturtzenbecker was born in 1757 in Sweden. He studied at Uppsala University, and he achieved his doctor's degree in 1776. He became a chaplain at the Swedish legation in Constantinople since 1780. Three years later, on February 1784, he traveled by boat from Constantinople to Thessaloniki and then to Epirus, to Thessaly and Central Greece. Finally, he died in Livadeia in June 1784.

In this article, I describe from Sturtzenbecker's unpublished travel journal his travel in Thessaly, his notes and descriptions of the cities he visits, the people he meet, the relations between the Christians and the Muslims, the customs and traditions that existed in the villages, the monasteries in Meteora, etc. At every Sturtzenbecker's visit at monastic libraries, he is recording all the editions and manuscripts that he encounters, and this is very helpful in case we want to examine which of these books are still in monastic libraries which ones are not.

Sturtzenbecker's ability to describe accurately what he was seeing, gave him an advantage that his contemporary travel-writers didn't have. His travel journal will be published in 2018.